

DIZAINA IZGLĪTĪBAS VADĪBAS LATVIJĀ PILNVEIDES FAKTORI

Factors of Development of the Management of the Design Education in Latvia

Andra Irbīte

Latvijas Universitātes

Pedagoģijas, psiholoģijas un mākslas fakultāte

***Abstract.** The author proceeds with the discussion of significant problems in design industry and education in Europe and Latvia. This research is devoted to several important aspects in the development of design education in Latvia. Design education which is mainly based on the meaning of design as an aesthetic component of products, environment or communication, includes only a narrow range of specializations in the traditional fields of design. This concept affects the structure of design education and an beliefs of the areas in which designers will be able to work. Insufficiency of public awareness and understanding of the essence of design results in limited demand of design products and services. These factors determine the contribution of design sector to the economy and well-being of the society, as well as sensitivity of the labor force to market movements. In the research, by analyzing complex situation in the design branch and design education in Latvia, the author has developed proposals for the development of design education management.*

***Keywords:** Latvia, design education, business, employment, development, competitiveness.*

Ievads

Introduction

Nākotnes dizaineru sagatavošana ir dizaina izglītības īstenotāju uzdevums, lai to sekmīgi veiktu, ir svarīgas pamatnostādnes, kas izriet gan no dizaina koncepcijas, gan tendencēm dizaina nozares un dizaina izglītības attīstībā pasaulē un Latvijā. Izpratne par dizaina būtību, dizaina metodēm risināmo problēmu loku, projekta izstrādes un ieviešanas ciklu, dizainera lomu tajā rezultējas priekšstatos par darbam dizaina profesijās nepieciešamo kompetenču kopumu.

Gan vēsturiskā diskursā, gan mūsdienās dizains ir profesionāla aktivitāte: kolektīvs process, ko reglamentē tiesiskie, kultūras, sociālie un organizatoriskie normatīvi. Tā ir pakalpojumu par maksu sniegšana, lai padarītu tos pieejamus patērētājiem: ekonomiska aktivitāte, kā rezultātā ir iespējams gūt ienākumus, kā arī radīt nodarbinātības iespējas citiem dizaineriem un speciālistiem. Dizaina izglītība ir saistīta ar specializācijām kādā no dizaina jomām, tomēr sarežģītība, nestabilitāte un mainīgums, kas raksturo mūsdienu realitāti, maina arī ar dizaina metodēm risināmo problēmu loku, dizainera uzdevumus un darba procesu.

Dizaina attīstības tendences pasaulē liecina, ka nākotnē dizaineri arvien vairāk nodarbosies ar problēmu, kas saistītas ar sarežģītiem vides, sociālajiem un politiskajiem jautājumiem, risināšanu. Tas nosaka nepieciešamību analizēt Latvijas dizaina izglītības attīstības aspektus.

Pētījuma mērķis: turpināt diskusiju ciklu (Irbite, 2014ab; Irbite, 2013abc) par dizaina izglītībai Latvijā būtiskām problēmām: pētot un analizējot procesus uzņēmējdarbībā, sociālajā sfērā un dizaina izglītībā, izstrādāt priekšlikumus dizaina izglītības pilnveides vadībai Latvijā.

Pētniecības metodes: teorētiskās, ar dizaina nozari saistītās literatūras, normatīvo un citu dokumentu, dizaina izglītības struktūras analīzē tiek izmantotas kvalitatīvās pētniecības metodes: kritiskā diskursa analīze un loģiski konstruktīvā metode.

Lai izpētītu uzņēmējdarbības dizaina nozarē un studējošo skaita dinamiku dizaina izglītības programmās Latvijā, izmantotas kvantitatīvās pētniecības metodes, datu apstrādē: frekvenču analīze.

Dizaina izglītības stipro, vājo pušu izglītību ietekmējošu faktoru un attīstības iespēju definēšanai, tika veikta SVID analīze.

Lai formulētu kopsakarības un izdarītu secinājumus, tiek izmantotas analīzes un sintēzes metodes.

Latvijas dizaina izglītības struktūra un kvantitatīvie rādītāji *The structure and quantitative indicators of Latvian design education*

Dizaina izglītības struktūra. 2014.gadā iegūt dizaina izglītību Latvijā piedāvā gan valsts, gan privātās profesionālās vidusskolas (11), augstskolas un koledžas (10) Rīgā un Latvijas reģionos (Augstākās izglītības kvalitātes novērtēšanas centrs, 2014; Nacionālā izglītības iespēju datubāze, 2015).

Profesionālās vidējās mācību iestādes turpina spēcīgās amatniecības tradīcijas, taču tiek veidotas arī jaunas mācību programmas. Visplašākais mācību programmu piedāvājums ir Rīgas Dizaina un mākslas vidusskolā, kā arī Rīgas Amatniecības vidusskolā, Daugavpils „Saules skolā” un Liepājas Mākslas vidusskolā (Nacionālā izglītības iespēju datubāze, 2015).

Dizaina izglītības struktūra privātajās augstskolās un daļā valsts augstskolu liecina, ka būtiskas izmaiņas kopš 2010. gada nav notikušas, kas demonstrē arī sabiedrības izpratni - vidi, kurā dizains pastāv kā kompleksa parādība.

Joprojām visplašākais studiju piedāvājums ir datordizaina (4 augstskolās), vides dizaina (1.augstākās izglītības līmeņa – 2 augstskolās, bakalaura – 1) un interjera dizaina (3 augstskolās), kā arī audiovizuālā mediju mākslas nozarēs (bakalaura līmenī – 3 augstskolās, maģistra līmenī – 2) (Augstākās izglītības kvalitātes novērtēšanas centrs, 2014).

Kā atbilstošākās 5.profesionālās kvalifikācijas līmeni dizaina nozarē ieguvušu dizaineru studiju turpināšanai jāmin maģistra studiju programmas Latvijas Mākslas akadēmijā, Rēzeknes Augstskolā, Baltijas Starptautiskajā akadēmijā.

Izglītības pēctecība ir vērojama Rīgas Tehniskajā universitātē (Rīgas Tehniskā universitāte, 2015), kur iespējams studēt inženiertehnikas dizainu 1.līmeņa augstākās izglītības studiju programmā, iegūt bakalaura grādu un produktu dizainera profesionālo kvalifikāciju 2. līmeņa augstākās izglītības studiju programmā vai izvēlēties studijas programmā „Apģērbu un tekstila tehnoloģija”. Studijas var turpināt maģistra programmā „Materiālu dizains un tehnoloģijas” un doktorantūrā.

Kā svarīgs faktors profesionālās izglītības kvalitātes, līdz ar to arī nodarbinātības paaugstināšanā, tiek akcentēta Nozaru ekspertu padomju darbība. Tomēr dizainera profesijas iekļautas tikai 3 nozaru profesiju struktūrās: būvniecība, tekstilizstrādājumu, apģērbu, ādas un ādas izstrādājumu ražošana, poligrāfija, izdevējdarbība un datorizains, papīra un papīra izstrādājumu ražošana (Nozaru ekspertu padomes, 2015a). Analizējot dizaina izglītības struktūru, izglītības pēctecību, kā arī dizaina profesiju saikni ar nozaru profesiju kartēs iekļautajām esošajām un vēlamajām profesijām (Nozaru ekspertu padomes, 2015a) autore secina, ka daudzām dizaina specializācijām, kurās ir mācību programmas 3.kvalifikācijas līmenī, nav pēctecības augstākajā izglītībā. Turklāt atsevišķas profesionālās kvalifikācijas, kas norādītas kā vēlamas nozaru profesiju struktūrā, piemēram, apavu dizainers (Nozaru ekspertu padomes, 2015b), nav iespējams iegūt nevienā no Latvijas mācību iestādēm.

Latvijā nav iespējams iegūt dizaina pedagoga izglītību. Tas nebūtu nepieciešams bakalaura studiju līmenī, jo dizaina izglītība ir saistīta ar specializāciju kādā no jomām. Pozitīvi vērtējams ir fakts, ka nozaru profesionāļi ir iesaistīti dizaina izglītībā, strādājot kā pedagogi izglītības programmās. Tomēr šaura specializācija var nozīmēt arī informētības par aktualitātēm, jaunākajām tendencēm un kopsakarībām dizaina nozarē trūkumu, kas var atspoguļoties dizaina izglītības programmu saturā un mācību metožu izmantošanā.

Dizaina izglītības kvantitatīvie rādītāji. Kā liecina Izglītības un zinātnes ministrijas (Latvijas Republikas Izglītības un zinātnes ministrija, 2015abcd) datu par izglītības tematiskajā grupā Humanitārās zinātnes un māksla analīze, augstāko mācību iestāžu dizaina programmu absolventu skaits svārstās ap 300 cilvēkiem gadā. Ja arī ir vērojama absolventu skaita samazināšanās atsevišķu līmeņu studiju programmās, tad, pateicoties jaunām maģistra studiju programmām, kopumā interese par izglītības un profesionālās kvalifikācijas iegūšanu kādā no dizaina jomām turpina saglabāties stabila (1.tabula).

1.tabula. Dizaina studiju programmu absolventu skaita dinamika 2010-2013.gadā
Table 1. The dynamics of graduates of design study programs in 2010-2013

	2010	2011	2012	2013
Valsts augstskolās	272	327	367	315
Juridisku personu dibinātās augstskolās	171	209	187	161
Kopā	443	536	554	476
Kopā 2010-2013	2009			

Lai noskaidrotu dizaina mācību un studiju programmu absolventu nodarbinātību, turpmākajā pētījumā autore analizē situāciju darba tirgū un dizaina uzņēmējdarbībā.

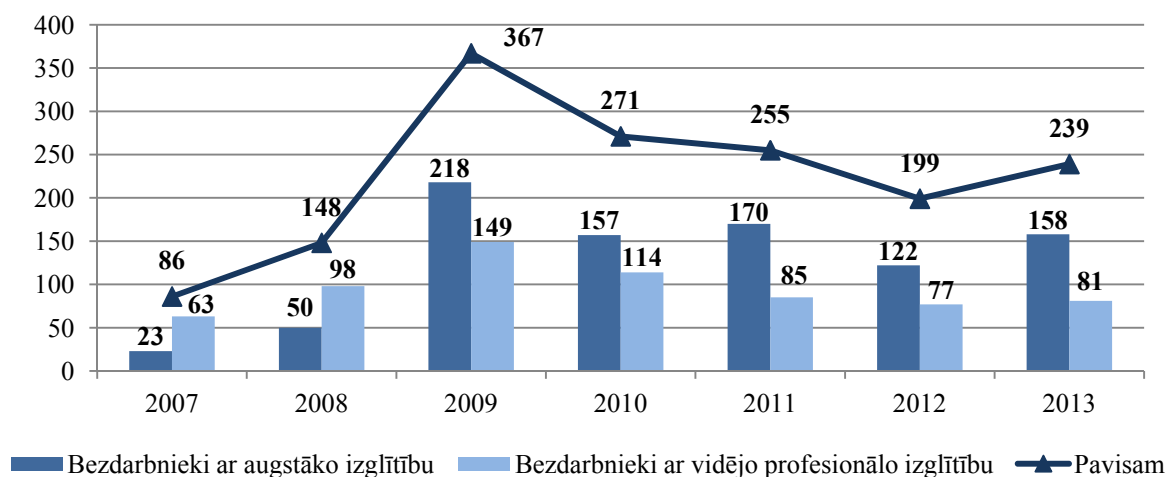
Darba tirgus raksturojums un dizaineru nodarbinātība Latvijā *Labor market characteristics and employment of Latvian designers*

Analizējot darba tirgus struktūru, autore secina, ka 2015. gadā Latvijā nav rūpniecības uzņēmumu, kuros būtu pastāvīgas darba vietas dizaineriem. Valsti nevar uzskatīt par darba devēju dizaina jomu speciālistiem, jo darba vietas ir paredzētas tikai Latvijas lielāko pilsētu galvenajiem māksliniekiem pašvaldību struktūrās. Kā nodarbinātību veicinošus faktoros jāatzīmē valsts un pašvaldības rīkotos publisko iepirkumu konkursus, sarunu procedūras un metu konkursus.

Brīvās darba vietas visbiežāk pieejamas reklāmas un poligrāfijas jomā, interjera dizaineriem tās piedāvā arhitektūras un dizaina uzņēmumos. Tomēr skolu un augstskolu dizaina programmu absolventu skaits, viņu atšķirīgās iegūtās kompetences liedz visiem strādātgribētājiem kļūt par darba ņēmējiem dizaina un arhitektūras uzņēmumos vai veidot savu uzņēmumu.

Tomēr, kā liecina Nodarbinātības Valsts aģentūras datu analīze, reģistrēto bezdarbnieku ar dizaina izglītību skaits, salīdzinot ar 2009.gadu, turpina samazināties, tāpat kā personu skaits, kuras nav iekārtojušies darbā.

Bezdarbnieku sadalījums pēc profesiju pamatgrupas

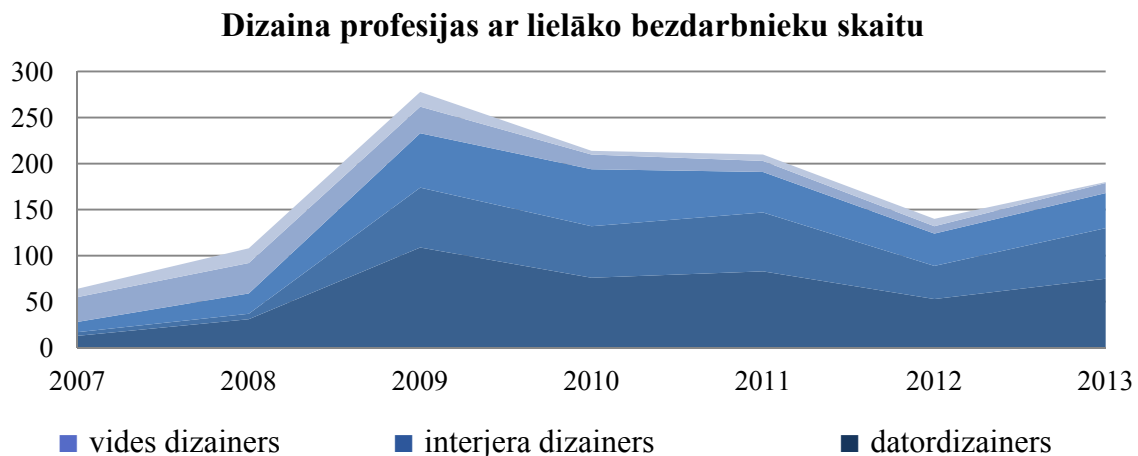
1. attēls. Dizaineru – bezdarbnieku skaits pēc profesionālās kvalifikācijas līmeņiem
Figure 1. The number of unemployed designers by level of professional qualification

Bezdarbnieku skaits 2013.gadā, salīdzinot ar 2009. gadu, samazinājies par 34.9%. Lielāks bezdarba īpatsvars laikā no 2009.-2013.gadam vērojams personu ar augstāko izglītību vidū (1.attēls), kur augstākais bezdarba līmenis ir vides dizaineriem (2. attēls).

Reģistrēto bezdarbnieku ar dizaina izglītību vecuma grupā 20-29 gadiem īpatsvars svārstās no 40% līdz 47% gadā, bet kopējā vecuma grupā, kad cilvēku

darbaspējas ir maksimālas (20-39 gadi), bezdarba līmenis ir vidēji 57% no kopējā bezdarbnieku skaita.

Kā liecina datu analīze, mācības NVA piedāvātajosursos un neformālās izglītības programmās nav noteicošais nodarbinātības faktors: darba vietas atraduši pārsvarā tie bezdarbnieki, vidēji 26.3% gadā, kuri šīs iespējas nav izmantojuši. Turklāt, sākot no 2009.gada vērojama stabila šo personu skaita palielināšanās. Tomēr trūkst informācijas, vai šīs personas strādā savā profesijā.

2. attēls. Bezdarbnieku skaits atbilstoši iegūtajai profesionālajai kvalifikācijai dizainā
Figure 2. The number of unemployed persons according to the professional qualification in design

Dizaina nozaru uzņēmēji prognozē, ka tuvākajos gados uzņēmumos varētu palielināties pieprasījums pēc jebkuru profesionālo kvalifikāciju ieguvušiem dizaineriem (5%), datorgrafikiem (3%), datordizaineriem un interjera dizaineriem (2%) (Baltijas Konsultācijas; Konsorts, 2013e), tomēr dizaina un arhitektūras uzņēmumu skaits Latvijā nav tik liels, lai nodrošinātu ar darba vietām visus strādātgribētājus, īpaši, bez darba pieredzes. Arī Ekonomikas ministrijas veiktās darba tirgus vidēja un ilgtermiņa prognozes liecina, ka darbaspēka ar izglītību humanitārajā jomā pārpalikums 2020.gadā varētu pārsniegt pat 20% (Latvijas Ekonomikas ministrija, 2014.)

Uzņēmējdarbība dizaina un saistītajās nozarēs *Entrepreneurship in design and related industries*

Lai sekotu dizaina un saistīto nozaru uzņēmumu Latvijas reģionos skaita dinamikai, no 2012.gada autore, sadarbībā ar Valsts Ieņēmumu dienestu (VID), veic datu vākšanu, apkopošanu un analīzi.

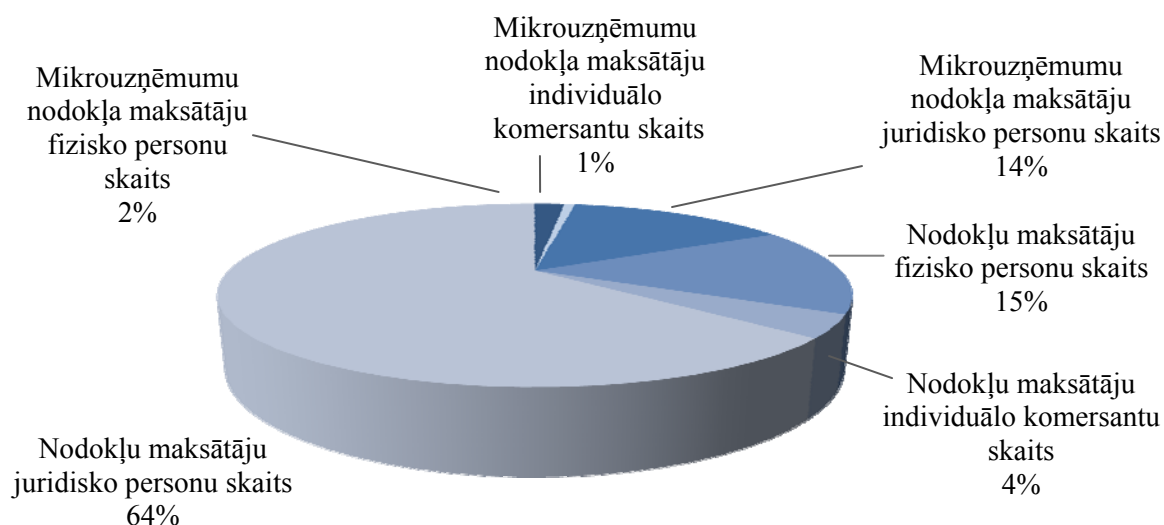
Atbilstoši VID datiem, 2013.gadā visos Latvijas reģionos ir 720 aktīvas nodokļu maksātāju vienības atbilstoši NACE klasei 74.10 (Specializētie projektēšanas darbi), kas ir par 16.7% vairāk nekā 2012.gadā un 3168 vienības,

kas atbilst NACE klasei 73.11 (Reklāmas aģentūru darbība) (2.tabula), kas ir par 8.1 % vairāk nekā 2012.gadā.

2.tabula. Dizaina un reklāmas uzņēmumu skaits Latvijas reģionos 2013.gadā
Table 2. The number of design and advertising companies in the regions of Latvia in 2013

Reģions	Reklāmas aģentūru darbība	Specializētie projektēšanas darbi
Rīga	2175	442
Pierīga	881	150
Latgale	95	14
Zemgale	148	40
Kuzeme	144	40
Vidzeme	162	36
Nav zināms	6	1
Pavisam kopā	3168	720

Dizaina uzņēmumu struktūru 2013.gadā veido sabiedrības ar ierobežotu atbildību (64%), mikrouzņēmumi (14%), idividuālie komersanti (5%) un fiziskas personas (17%) (1.attēls). Salīdzinot ar 2012.gadu, 2013.gadā par 5% pieaudzis mikrouzņēmumu skaits (3.attēls).

3.attēls. Nodokļu maksātāju struktūra dizaina nozarē 2013.gadā
Figure 3. The structure of taxpayers in the Latvian design industry in 2013

Kopumā 2012.gadā, salīdzinot ar 2008.gadu, uzņēmumu apgrozījums ir pieaudzis gan ar dizainu saistītajās jomās, gan atbalstošajās industrijās (Baltijas Konsultācijas & Konsorts, 2013a; Centrālā statistikas pārvalde, 2014ab).

Tāpat, salīdzinot ar 2008.gadu, 2012.gadā pieaudzis arī uzņēmumu eksporta apjoms (2.tabula). Lielākais eksporta apjoma pieaugums ir Citu mēbeļu ražošanas jomā (+14,7 milj. Ls). Neliels eksporta kāpums novērojams profesionālo, zinātnisko un tehnisko pakalpojumu jomā (Baltijas Konsultācijas & Konsorts, 2013a).

Aptuveni 1/3 no radošo industriju radītās pievienotās vērtības laika periodā 2008-2012.gadam tikusi radīta informācijas un komunikācijas pakalpojumu, ¼ – mākslas, izklaides un atpūtas, bet 1/5 – profesionālo, zinātnisko un tehnisko pakalpojumu jomā. Saistītajās nozarēs lielāko pievienoto vērtību radījuši mēbeļu ražošanas uzņēmumi: 62.9 milj. Ls jeb 11.9 % (Baltijas Konsultācijas & Konsorts, 2013b).

2. tabula. Komersantu (komercsabiedrību) eksporta apjoms 2008.-2012. gadā sadalījumā pa galvenajiem darbības veidiem pēc NACE 2.red. klasēm (milj.Ls (pēc 2012.g. datiem))

Table 2. The volume of exports of merchants (commercial companies) in 2008 -2012 by main sectors of activity according to NACE 2.red. classes (milj.Ls (according to 2012 data))

NACE sekcija	NACE klases kods	NACE klase	2008.g. milj.Ls	2012.g. milj.Ls	Pieaugums milj.Ls	% pieaugums
Profesionālie, zinātniskie un tehniskie pakalpojumi(M)	7420	Fotopakalpojumi	0,0	1,0	1,0	3746
Profesionālie, zinātniskie un tehniskie pakalpojumi(M)	7410	Specializētie projektēšanas darbi	0,2	1,4	1,2	834
Profesionālie, zinātniskie un tehniskie pakalpojumi(M)	7311	Reklāmas aģentūru darbība	0,7	2,1	1,5	226
Apstrādes rūpniecība (C)	1520	Apavu ražošana	1,3	3,0	1,7	137
Apstrādes rūpniecība (C)	3101	Biroju un veikalu mēbeļu ražošana	1,5	1,6	1,0	18
Apstrādes rūpniecība (C)	3109	Citu mēbeļu ražošana	47,2	80,9	12,5	18
Apstrādes rūpniecība (C)	3102	Virtuves mēbeļu ražošana	5,6	6,6	0,1	6
Profesionālie, zinātniskie un tehniskie pakalpojumi(M)	7111	Arhitektūras pakalpojumi	0,9	0,8	-0,1	-10

Pēc Baltijas Konsultācijas & Konsorts veiktā pētījuma „Latvijas radošo industriju darbība un priekšnoteikumi nozares mērķtiecīgai attīstībai” datiem

Kopumā var secināt, ka dizaina nozarē un atbalstošajās industrijās vērojama stabila, tomēr neliela izaugsme: nedz uzņēmumu skaita dinamika 2012. un 2013.gadā, nedz uzņēmumu apgrozījuma un eksporta apjomi laika periodā no 2008- 2012.gadam neliecina par strauju nozares izaugsmi. Tas

nosaka nepieciešamību noskaidrot dizaina nozares uzņēmēju viedokļus par iespējamām attīstības scenārijiem.

**Dizaina nozares konkurētspējas un attīstības faktori:
nozares uzņēmēju interviju rezultātu analīze**

***Factors of competitiveness and development of the design industry:
the analysis of the results of the interview with design industry entrepreneurs***

Lai noskaidrotu uzņēmēju viedokļus par attīstībai būtiskiem faktoriem, pētījumā „Latvijas radošo industriju darbība un priekšnoteikumi nozares mērķtiecīgai attīstībai” (Baltijas Konsultācijas & Konsorts, 2013c) tika intervēti 309 kultūras un radošo industriju nozaru uzņēmēji, no kuriem 26% pārstāv dizaina jomas.

Kā galvenos konkurētspējas faktorus dizaina, reklāmas un arhitektūras uzņēmumu pārstāvji min: kvalitāti (42%, 30% un 31%); produkta unikalitāti (27%, 2%, 12%); profesionalitāti un kompetenci (12%, 27%, 15%); pieredzi (11%, 8%, 31%); klientu apkalpošanas kvalitāti (14%, 20%; 12%); zemas cenas (20%, 23%, 27%).

Darba izpildes ātrums svarīgākais ir strādājot reklāmas aģentūrās savukārt radošums uzņēmumu pārstāvjiem nešķiet viens no svarīgākajiem konkurences faktoriem (5%, 3%, 12%). Dizaina, reklāmas un mārketinga uzņēmumos pēdējo piecu gadu laikā ir veikti ieguldījumi darbinieku kvalifikācijas celšanā (jā – 22% un 26%, dažkārt – 37% un 47%).

Veiktā pētījuma rezultātu analīze ļauj autorei secināt, ka dizaina nozaru uzņēmēji kā galvenos uzņēmējdarbību veicinošus faktorus min uzņēmumu ienākuma nodokļa atvieglojumus (72%), izglītības iestāžu ciešāku sadarbīanos ar uzņēmējiem (57%) un darbinieku izglītību vēloties profesionālās izglītības programmas piemērot darba devēju prasībām (56%). Salīdzinot visbiežāk minētās prioritātes, savas kvalifikācijas celšanu un pētniecības attīstīšanu uzņēmēji neuzskata par tik būtiskiem uzņēmumu attīstību veicinošiem faktoriem.

Savukārt pētījuma „Latvijas radošo industriju darbība un priekšnoteikumi nozares mērķtiecīgai attīstībai” (Baltijas Konsultācijas & Konsorts, 2013d) veicēji secina, ka „ideju komercializāciju nozares eksperti un uzņēmēji bieži vien norāda kā problemātisku aspektu uzņēmējdarbības attīstībā, proti – radošo industriju nozarē ir daudz ideju, radošu iestrāžu, bet nav prasmju tās komercializēt. Daļēji šo problēmu jāsaista ar izglītības sistēmu, kurā radošums ir nodalīts no tirgus ekonomikas...”.

**Diskusija
Discussion**

Dizaina izglītības kā publiska pakalpojuma uzdevums ir apmierināt sabiedrības un studējošo vajadzības, prasības un ievērot studējošo tiesības.

Tomēr studējošie ne vienmēr izprot profesijas specifiku un nepieciešamo zināšanu, prasmju, kompetenču un personīgo īpašību kopumu, kas nepieciešams darbam dizaina jomās, kā arī dizaina iespējas citās nozarēs. Lai arī daļa studentu strādā dizaina uzņēmumos, viņu prasības izriet no darba devēju prasībām, kas ir specifiskas. Organizāciju un privātpersonu pieprasījums pēc dizaineru pakalpojumiem ir atkarīgs no risināmās problēmas un izpratnes par dizainu, to aptverto problēmu loku, kā arī priekšstatiem par dizaineru prasmēm un kompetencēm.

Tas rada jautājumu: kāds ir dizaina izglītības pamatuzdevums – sagatavot darba tirgū konkurētspējīgus dizainerus balstoties uz tautsaimniecības nozaru attīstības tendencēm un darba devēju prasībām? Vai darba devēju prasību izpildīšana ir vienīgais konkurētspējas un nodarbinātības faktors? Palielinoties nozaru ekspertu padomju lomai profesionālās izglītības pilnveidē, sāk ieskicēties tieši šāds attīstības modelis.

Tomēr, kā liecina pētījuma rezultātu analīze, šāda pieeja nevar nodrošināt ne dizaineru nodarbinātību, ne dizaina nozares izaugsmi. Latvijā ir pietiekoši liels uzņēmumu pārklājums tradicionālajās dizaina nozarēs, izaugsme būtu iespējama vienīgi palielinot uzņēmumu eksportspēju balstoties uz tirgus pētījumiem un samazinot pakalpojumu cenas. Tomēr dizaina sektora eksporta apjoms laikā no 2010.-2012. gadam nav būtiski palielinājies, kaut arī katru gadu darba tirgū ienāk jauni dizaineri un notiek pieredzējuša darbaspēka rotācija starp dizaina uzņēmumiem. Uzņēmējdarbības dizaina nozarē attīstības un dizaineru nodarbinātības dinamika liecina, ka svarīga ir jaunu dizaina un starpdisciplināru uzņēmumu, kuru darbības arēna pārsniegtu Latvijas robežas, veidošanās.

Dizaina procesam kļūstot sarežģītākam, ir nepieciešama arī jauna ietvarstruktūra dizaina izglītībā un pētniecībā. Pieņemot, ka lineārs, cēlonisks un instrumentāls modelis vairs nav pietiekošs, lai raksturotu dizaina procesa sarežģītību, ir jāakceptē jauns modelis, kura teorētiskā bāze tiek papildināta ar sistēmu un sarežģītības teorijām (Findeli, 2001).

Estētisku vērtību, kas ir mākslas pamats, radīšana ir tikai viens no dizaina aspektiem mūsdienu izpratnē. Tomēr autores veikto pētījumu analīze liecina, ka izglītība ir vienīgā joma, kur dizains joprojām tiek klasificēts kā mākslas apakškatgorija (UNESCO Institute for Statistics, 2013).

Tomēr izpratne par dizainu kā lēmumu veidošanas un nestrukturētu problēmu risināšanas procesu pasaulē turpina pieaugt, kā arī jebkura dizaina projekta izstrādē ir nepieciešama sistēmiska pieeja. Līdz ar to, lai veicinātu dizaina izglītības pilnveidi Latvijā, ir nepieciešams pieņemt faktu, ka aktuālas ir vairākas dizaina koncepcijas, kas ir saistītas ar dizainu kā materiālu (Ralph & Wand, 2009; Alexander, 1971) un nemateriālu (Helsinki Design Lab, 2013; Commission of the European Communities, 2009; Hatchuel & Weil, 2003) vērtību radīšanu.

Ja viens no dizaina izglītības uzdevumiem ir sagatavot darba tirgū konkurētspējīgus speciālistus, tad ir jāreķinās ar darbaspēka mobilitāti un faktu,

ka pasaulē dizaineru darbības jomas ir pārsniegušas tradicionālās nozares robežas. Mūsdienu pasaulē dizaineri var strādāt ne tikai savā profesionālās specializācijas jomā, bet arī būt noderīgi jebkurā citā sfērā, kurā cilvēkcentrēta pieeja nepieciešama nākotnes scenāriju veidošanā un realizēšanā, kā arī praktizēt jaunajās dizaina jomās: pakalpojumu dizainā, sociālajā dizainā, stratēģiskajā dizainā un citās.

Dizaina nozares robežu paplašināšanās, kas pasaulē ir atzīta, Latvijas izglītības vidē joprojām nav pienācīgi novērtēta. Latvijas dizaina skolas tradīcijas ir spēcīgas, tomēr dizaina izglītība, kas tiek balstīta mākslas un amatniecības tradīcijās un izpratnē par dizainu kā estētisku produktu, vides vai komunikācijas līdzekļu komponentu, ietver tikai šauru specializāciju loku kādā no dizaina jomām. Šāda izglītība nenodrošina pietiekošu zināšanu klāstu par savstarpēji saistītu sarežģītību, cilvēka izziņas procesiem un emocijām, tehnoloģijām un uzņēmējdarbību, kā arī zināšanas par zinātnisko metodi, statistiku un eksperimentālu dizainu pieņemumu pierādīšanai (Friedman, 2011).

Nenoliedzot Latvijas dizaina skolas tradīcijas kā stabilāko pamatu atsevišķu specializāciju studiju programmu saturā, autore uzskata, ka dizaina izglītības koncepcijai nepieciešams pievienot jaunas dimensijas.

Secinājumi un ieteikumi *Conclusions and recommendations*

1. Dizaina izglītībā nepieciešama paradigmu maiņa: dizains 21.gadsimtā nav vizuālās mākslas veids, bet gan patstāvīga nozare un zinātniskās darbības joma. Atšķirīgās dizaina koncepcijas un dizaina domāšanas metožu izmantošanas dažādās jomās pieredze un efektivitāte pasaulē ir stratēģijas, ko var un vajadzētu pieņemt.
2. Dizaina izglītības konkurētspēja ir tieši saistīta ar dizaina kā domāšanas veida, stratēģijas un inovāciju instrumenta akcentēšanu. Šādas mācību programmas vislabāk varētu funkcionēt maģistra un doktora studiju līmenī.
3. Autore piekrīt Normanam (Norman, 2014): nepieciešamas jaunas dizaina izglītības programmas, kas tiktu balstītas ne tikai uz dizaina kā estētiskas vērtības, bet arī uz zināšanu sociālajās zinātnēs, tehnoloģijās, matemātikā un statistikā kopumu, kā arī dodot iespēju veidot izpratni par eksperimentālām un lēmumu pamatošanai nepieciešamām metodēm.
4. Svarīgi ir attīstīt dizaina pētniecību gan mācību un studiju uzdevumu ietvaros, gan veidojot studiju programmas dizaina pētniecībā un zinātnē.
5. Ir nobriedusi akūta nepieciešamība pēc maģistra studiju vai tālākizglītības programmām dizaina pedagogiem, kas nav orientētas tikai uz pedagoģisko kompetenču iegūšanas minimumu, bet arī uz jaunu zināšanu, prasmju apguvi, kas atbilst aktualitātēm dizaina nozarē pasaulē.
6. Gan situācija dizaina nozarē, gan profesionālās izglītības politikas pamatnostādnes liecina par nepieciešamību izveidot jaunu: dizaina vai dizaina un mākslas nozaru ekspertu padomi, kā uzdevums būtu arī esošo

- dizaina profesiju standartu pilnveide. Lai novērstu pašizolācijas draudus, dizaina izglītības pārstāvjiem būtu vēlams piedalīties arī funkcionējošo nozaru ekspertu padomju darbā.
7. Lielāka vērtība jāpievērš uzņēmējdarbības gara veidošanai topošajos dizaineros, iespēju radīšanai nepieciešamo kompetenču iegūšanai sava uzņēmuma veidošanā un vadīšanā, ideju komercializācijas izpratnes veidošanai. Biznesa inkubatori augstskolās, iesaistīšanās sadarbības tīklos, piemēram, studentu-uzņēmumu-augstskolu sadarbības platformas DEMOLA Latvia (Demola Latvia, 2015) projektos, ir novērtēti kā veiksmīgi piemēri.
 8. Dizaina izglītības programmu realizētājiem lielāka vērtība jāpievērš audzēkņu personību pilnveidei: izmantojot atbilstošas mācību metodes un iesaistot studentus starpdisciplināros projektos: stimulējot sadarbības prasmju, tolerances, patstāvības, atbildīguma un pašapziņas veidošanos un mūžizglītības nepieciešamības apziņu.
 9. Kā vienu no dizaina izglītības uzdevumiem var definēt iespēju identificēšanu sabiedrības grupu izglītošanai. Dizaina elementu iekļaušana ar dizaina izglītību nesaistītās mācību un studiju programmās, starpdisciplināri projekti un studiju programmas ir daži no šiem veidiem.

Summary

The analysis of the structure of Latvian design education and its quantitative indicators, the situation in business and employment dynamics, as well as theoretical literature, regulatory and industry-related documents, all the mentioned factors/aspects show that it is necessary to add new dimensions to the concept of Latvian design education. The author believes that the competitiveness of design education is directly related to the emphasis placed on design as a way of thinking, strategy and a tool for innovation opening opportunities to create new interdisciplinary programs, to develop design research, as well as possibilities for designers to work both in design and other industries. New design educational programs should be based not only on design as an aesthetic value but also on the knowledge in the social sciences, technology, mathematics and statistics, as well as giving the opportunity to raise the awareness about experimental methods to justify the decision. In this context, new programs of professional development for educators are also necessary. More attention should be paid to students' personal development by using appropriate teaching methods and involving students in interdisciplinary projects, encouraging cooperation skills, tolerance, autonomy, accountability, strengthening the awareness of necessity for lifelong learning. In order to implement these changes, educators must be actively involved in the shaping of design education policy and strategies.

Literatūra References

Alexander, K.(1971). *Notes on the Synthesis of Form*, pp.15, 18-19. Harvard University Press
Augstākās izglītības kvalitātes novērtēšanas centrs (2015). Akreditētās programmas, pēc studiju virziena – Mākslas. Pieejams: http://www.aiknc.lv/lv/prog_aip_virziens.php?id=2 Skatīts: 10.03.2015

- Baltijas Konsultācijas; Konsorts (2013a). Latvijas radošo industriju darbība un priekšnoteikumi nozares mērķtiecīgai attīstībai, pp.50. Pieejams: <http://www.km.gov.lv/lv/starпноzares/radosa/petijumi.html> Skatīts: 10.03.2015
- Baltijas Konsultācijas; Konsorts (2013b). Latvijas radošo industriju darbība un priekšnoteikumi nozares mērķtiecīgai attīstībai, pp. 81-84. Pieejams: <http://www.km.gov.lv/lv/starпноzares/radosa/petijumi.html> Skatīts: 10.03.2015
- Baltijas Konsultācijas; Konsorts (2013c). Latvijas radošo industriju darbība un priekšnoteikumi nozares mērķtiecīgai attīstībai, pp.87-126. Pieejams: <http://www.km.gov.lv/lv/starпноzares/radosa/petijumi.html> Skatīts: 10.03.2015
- Baltijas Konsultācijas; Konsorts (2013d). Latvijas radošo industriju darbība un priekšnoteikumi nozares mērķtiecīgai attīstībai. Galveno rezultātu prezentācija. Pieejams: <http://www.km.gov.lv/lv/starпноzares/radosa/petijumi.html> Skatīts: 10.03.2015
- Centrālā statistikas pārvalde (2014a). Uzņēmējdarbības finanses - Galvenie rādītāji. Pieejams: <http://www.csb.gov.lv/statistikas-temas/uznemejdarbibas-finanses-galvenie-raditaji-30309.html> Skatīts: 10.03.2015
- Centrālā statistikas pārvalde (2014b). UFG021. komersantu (komercsabiedrību) NETO apgrozījums pa darbības veidiem (NACE 2.red.). Pieejams: http://data.csb.gov.lv/pxweb/lv/ekfin/ekfin_ikgad_uznemfin/UF0021_euro.px/table/tableViewLayout1?rxid=cdbc978c-22b0-416a-aacc-aa650d3e2ce0 Skatīts: 10.03.2015
- Commission of European communities (2009). Design as a driver of user-centred innovation, pp.9,58. Pieejams: http://ec.europa.eu/enterprise/policies/innovation/files/design_swd_sec501_en.pdf Skatīts: 10.03.2015
- Demola Latvia (2015). Pieejams: <http://latvia.demola.net/> Skatīts: 10.03.2015
- Findeli, A. (2001). *Rethinking design education for the 21st century: theoretical, methodological, and ethical discussion*. Design Issues, 17, Nr.1, pp. 5-17
- Friedman, K. (2011). The New Paradigm: Why Design Education Must Change. GMANE. <http://article.gmane.org/gmane.comp.hci.phd-design/12432/match=design+science> Skatīts: 10.03.2015
- Hatchuel, A.; Weil, B. (2003). A new approach of innovative design: an introduction to C-K theory. International Conference on Engineering Design, ICED 03 Stockholm, august 19-21, 2003. Pieejams: https://www.academia.edu/7837958/C-K_design_theory_an_advanced_formulation Skatīts: 10.03.2015
- Helsinki Design Lab (2013). Why Strategic Design? Pieejams: <http://www.helsinkidesignlab.org/pages/why-strategic-design> Skatīts: 10.03.2015
- Irbite, A. (2014a). Complex problems in design and design education. Proceedings in Global Virtual Conference, EDIS - Publishing Institution of the University of Zilina, ISBN: 978-80-554-0866-8, pp. 287-292
- Irbite, A. (2014b). The Importance of the Paradigm Shift in the Development of Design Industry and Design Education. Konferences „Sabiedrība, integrācija, izglītība” rakstu krājums, ISBN 978-9984-44-141-2, pp.411-422
- Irbīte, A. (2013a). Dizaina izglītība Latvijā. LU raksti, Izglītības vadība, Nr. 792, ISBN 978-9984-45-724-6, lpp. 57 – 62
- Irbīte, A. (2013b). The Evolution of Design during 20th-21st centuries. Art Tempus, 1, ISSN 2255-9396, pp.16-28
- Irbite, A. (2013c). Traditions and innovations in Latvian design education. Proceedings in The 1st International Virtual Conference on Advanced Scientific Results, ISBN 978-80-554-0726-5, pp. 230-236

- Latvijas Republikas Ekonomikas ministrija (2014). Informatīvais ziņojums par darba tirgus vidēja un ilgtermiņa prognozēm, pp.63. Pieejams: https://www.em.gov.lv/files/tautsaimniecibas_attistiba/EMZino_150814.pdf Skatīts: 10.03.2015
- Latvijas Republikas Izglītības un zinātnes ministrija. (2015a). *Pārskats par Latvijas augstāko izglītību 2010. gadā. Studiju programmas*. Pieejams: <http://izm.izm.gov.lv/registristatistika/statistika-augstaka/6818.html> Skatīts: 10.03.2015
- Latvijas Republikas Izglītības un zinātnes ministrija. (2015b). *Pārskats par Latvijas augstāko izglītību 2011. gadā. Studiju programmas*. Pieejams: <http://izm.izm.gov.lv/registristatistika/statistika-augstaka/8190.html> Skatīts: 10.03.2015
- Latvijas Republikas Izglītības un zinātnes ministrija. (2015c). *Pārskats par Latvijas augstāko izglītību 2012. gadā. Studiju programmas*. Pieejams: <http://izm.izm.gov.lv/registristatistika/statistika-augstaka/9495.html> Skatīts: 10.03.2015
- Latvijas Republikas Izglītības un zinātnes ministrija. (2015d). *Pārskats par Latvijas augstāko izglītību 2013. gadā. Studiju programmas*. Pieejams: <http://izm.izm.gov.lv/registristatistika/statistika-augstaka/2013.html> Skatīts: 10.03.2015
- Nacionālā izglītības iespēju datubāze (2015). Profesionālā izglītība pēc pamatizglītības. Dizains. Pieejams: http://www.niid.lv/niid_search?level_1=4&qy=dizains&x=33&y=11 Skatīts: 10.03.2015
- Norman, D. (2014). State of Design: How Design Education Must Change. LinkedIn, Donald Norman. Pieejams: <https://www.linkedin.com/today/post/article/20140325102438-12181762-state-of-design-how-design-education-must-change> Skatīts: 10.03.2015
- Nozaru ekspertu padomes (2015a). Nozaru kvalifikāciju sistēma. Pieejams: <http://www.nozaruekspertupadomes.lv/nozaru-kvalifikaciju-sistema> Skatīts: 10.03.2015
- Nozaru ekspertu padomes (2015b). Tekstilizstrādājumu, apģērbu, ādas un ādas izstrādājumu ražošana. Profesiju karte. Pieejams: <http://www.nozaruekspertupadomes.lv/nozaru-kvalifikaciju-sistema/tekstilizstradajumu-apperbu-adas-un-adas-izstradajumu-razosana/profesiju-karte> Skatīts: 10.03.2015
- Ralph, P. Wand, Y. (2009). A Proposal for a Formal Definition of the Design Concept, Lecture Notes in Business Information Processing, 14, pp. 103-136 http://link.springer.com/chapter/10.1007%2F978-3-540-92966-6_6 Skatīts: 10.03.2015
- UNESCO Institute for Statistics (2013). ISCED Fields of Education and Training 2013 (ISCED-F)", pp.18. Pieejams: <http://www.uis.unesco.org/Education/Documents/isced-37c-fos-review-222729e.pdf> Skatīts: 10.03.2015